

ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ТИЗИМИДА ТАЪЛИМ СИФАТИ МОНИТОРИНГИНИ АМАЛИЁТГА ЖОРИЙ ЭТИШ ТЕХНОЛОГИЯСИ

Ахмедов Мурод Убайдуллаевич
Ориентал университети проректори, п.ф.ф.д. (PhD), доцент

Аннотация: мақолада халқ таълими тизимида юқори сифатли таълимни таъминлашда таълим сифати мониторинги амалиётга жорий этиш технологияси ёритилган.

Калит сўзлар: халқ таълими, таълим муассаса, таълим сифати, технология, режалаштириш, баҳолаш, таҳлил.

TECHNOLOGY OF PRACTICAL IMPLEMENTATION OF MONITORING THE QUALITY OF EDUCATION IN THE PUBLIC EDUCATION SYSTEM

Akhmedov Murad Ubaydullayevich
Vice-Rector of Oriental University,
PhD, Associate Professor

Annotation: The article discusses the technology of built-in quality monitoring when presenting the uploaded image in the formation creation system.

Keywords: public education, effective training, quality of education, technology, training, evaluation, analysis.

ТЕХНОЛОГИЯ ПРАКТИЧЕСКОЙ РЕАЛИЗАЦИИ МОНИТОРИНГА КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ В СИСТЕМЕ НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Ахмедов Мурод Убайдуллаевич
Проректор университета Ориентал,
д.п.ф.н. (PhD), доцент

Аннотация: в статье рассматривается технология внедрения мониторинга качества образования при предоставлении качественного образования в системе народного образования.

Ключевые слова: народное образование, эффективное обучение, качество обучения, технологии, обучение, оценка, анализ.

Мамлакатимизда мустақилликнинг дастлабки йилларидан таълимтизимини тубдан ислоҳ қилиш, ўқитиш сифати ва мазмунини янгипоғонага кўтариш, малакали кадрлар тайёрлашнинг замонавий механизмини яратиш, ўқув дастурлари ва адабиётларини янгилашга қаратилган ислохотлар босқичма-босқич, тизимли равишда амалга оширилмоқда. Кейинги йилларда мамлакатимиз таълим соҳасида амалга оширилган муҳим ўзгаришларнинг барчаси таълим сифатини таъминлашга қаратилганлигини қайд этиш мумкин.

Мамлакатимизда таълим соҳасида олиб борилаётган ислохотлар, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 28 февралдаги «2022 — 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг таракқиёт стратегиясини «Инсонга эътибор ва сифатли таълим йили»да амалга оширишга оид давлат дастури тўғрисида»ги ПФ-27-сон ҳамда 2019 йил 29 апрелдаги «Ўзбекистон Республикаси халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида»ги ПФ-5712-сон Фармонлари асосида халқ таълими тизими муассасаларида таълим сифати мониторинги модели ишлаб чиқилди (1-расм). Мазкур моделда таълим муассасаси, таълим бошқаруви идоралари ва ваколатли давлат идоралари томонидан халқ таълими тизимида баҳолаш босқичлари, турлари ва жараёнларни бошқариш технологияси ёритиб берилган.

Таълим сифати мониторинги модели мақсад ва вазифалари ҳамда ташкил этилиш шаклига кўра ички ва ташқи мониторингга бўлинади. Ташқи мониторинг Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Давлат тест маркази, Халқ таълими вазирлиги, ҳудудий халқ таълими бошқарув идоралари, туман(шаҳар) халқ таълими муассасалари фаолиятини методик таъминлаш ва ташкил этиш бўлимлари ва бошқа ваколатли ташкилотлар томонидан, ички мониторинг эса умумтаълим муассасасида

ташқил этилган мониторинг гуруҳи томонидан амалга оширилади. Таклиф этилган модель асосида баҳолашнинг асосий 5 та туридан фойдаланилади. Баҳолашнинг барча учун таниш бўлган биринчи тури — синфда ёки мактабда таълим сифатини баҳолаш ҳисобланади. Ўқитувчилар, мактаб маъмурияти, ўқувчиларнинг ўзлари, ота-оналар ва жамоатчилик вакиллари ўқувчиларнинг билимларини таълимий мақсадларидан келиб чиққан ҳолда умумтаълим муассасаларида таълим сифати мониторингини амалга ошириш циклограммаси асосида текширадилар.

Мазкур баҳолаш бевосита ўқувчининг синфда амалга оширилган ишлари билан боғлиқ, бунда ўқитувчи турли услублардан (масалан, оғзаки сўров ўтказиш, интервью, амалий машқ бажариш, тест ва ҳ.к.) фойдаланиб, ўқувчи томонидан бажарилган ишларга баҳо қўяди. Баҳолаш жараёни тизимли равишда ўқув чораги ва ўқув йили давомида амалга оширилади. Бундай баҳолашда ўқитувчилар, мактаб мониторинг гуруҳи ўқувчиларнинг ўзлаштириш сифати, ўқув ютуқларига асосий меъёр бўлган давлат таълим стандартларига таққослаган ҳолда индивидуал баҳо берадилар.

1-расм. Умумий ўрта таълим муассасаларида ўқитиш сифати мониторинги модели

Баҳолашнинг иккинчи тури ҳудудий халқ таълими бошқаруви идоралари томонидан амалга ошириладиган ҳудудий ўқитиш сифати мониторинги ҳисобланади. Бунда ўқувчилар томонидан давлат таълим стандартларида белгиланган билим, қўникма ва малакаларнинг ўзлаштирилиш динамикаси тизимли кузатилади, ўқувчилар билимидаги бўшлиқлар ва уларнинг келиб чиқиш сабаблари аниқланади, бошқа мактаблар билан қиёслаган ҳолда камчиликларни бартараф этиш чора-тадбирлари режалаштирилади.

Шунинг учун замонавий шахсга, рақобатбардош мутахассисга қўйилган талабларнинг ортиб бориши энг аввало таълим муассасалари ва ҳудудий халқ таълими бошқаруви идораларидаги алоҳида тузилмалар томонидан ўқитиш сифати мониторингини тизимли ва мақсадли амалга оширишни талаб этади [4]. Ҳудудий халқ таълими бошқаруви идораларининг «Инновацион мониторинг лабораториялари»да циклограмма асосида амалга оширилиши мақсадга мувофиқ.

Таълим муассасаларида мониторинг – яхлит тизимнинг ҳолати ва динамикасини комплекс кузатиш, таҳлил қилиш, коррекциялаш ҳамда прогнозлаш жараёни ҳисобланади.

Баҳолашнинг кейинги учинчи тури — давлат аттестацияси ва таълим муассасаларининг аккредитацияси ҳисобланади. Улар давлат томонидан ёки унинг номидан ваколатли ташкилотлар томонидан ўтказилади. Муайян талабларга жавоб берадиган барча ўқувчилар уларда қатнашиш ҳуқуқига эга. Бундай баҳолаш муайян таълим босқичи ёки тури якунида амалга оширилади. Уларнинг асосий ва ижтимоий жиҳатдан муҳим вазифалари битирувчилар ва таълим муассасаларининг давлат ва жамият томонидан белгилаб берилган ижтимоий буюртмани бажариш ҳолатини

таҳлил қилиш имконини беради.

Умуммиллий баҳолаш — барча ёки муайян ўқувчилар гуруҳини танлаб олиш йўли билан мунтазам равишда уларнинг ўқув ютуқлари даражасини миллий стандартларга нисбатан мослигини баҳолашдан иборат. Бундай баҳолаш ўқув дастурларига таянган ҳолда амалга оширилиб, имтиҳонлардан фарқ қилади. Биринчидан, алоҳида олинган ўқувчиларнинг билим, кўникма ва малакалари даражаси эмас, балки тизимнинг фаолият кўрсатиш натижалари ўлчанади. Иккинчидан, миллий баҳолаш натижалари муайян ёшдаги ёки синфдаги ўқувчилар умумий ўзлаштириш даражасининг «рентген сурати» каби баҳолаш ҳисобланиб, миллий стандартларнинг узоқ муддатли мониторингини амалга оширишга хизмат қилади. Танлаш йўли билан ўтказилган умуммиллий баҳолаш ушбу тадбирни қисқа муддатларда иқтисодий жиҳатдан арзонроқ ўтказиш имкониятини беради. Унинг натижалари муайян ўқув фанлари бўйича ўқувчилар ўқув ютуқлари тўғрисида қимматли маълумотларни бериши мумкин.

Мамлакатимизнинг халқ таълими тизимида таълим сифати мониторинги моделини амалиётга жорий этиш бир нечта босқичда амалга оширилади. Жумладан, республика миқёсидаги ўқитиш сифати мониторинги жараёнини ташкил этиш ва уни сифатли, холис ўтказилиши Мактабгача ва мактаб таълими вазирлигининг Таълим стандартларини такомиллаштириш ва илғор педагогик технологияларни жорий этиш бўлими, Республика таълим маркази Ўқитиш сифати мониторинги бўлими, ҳудудий халқ таълими бошқарув органлари, Давлат таълим стандартлари мониторинги бўлимлари, мониторинг кичик гуруҳлари ва умумтаълим муассасалари мониторинг гуруҳи томонидан амалга оширилади.

Таълим сифати мониторингини амалга оширишдан қўзланган мақсад ўқувчилар томонидан давлат таълим стандартлари талабларининг бажарилиш динамикасини тизимли кузатиш, ўқитиш сифатига таъсир этган омилларни аниқлаш, таълим муассасалари, ҳудудий халқ таълими бошқаруви идоралари, методик хизмат ва малака ошириш тизимининг фаолиятини баҳолаб, ривожлантиришга оид чора-тадбирларни белгилаш, кейинги ҳолатни башоратлаш натижасида ўқитиш сифатини оширишдан иборат.

Мониторинг ўтказишнинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

а) ўқувчиларнинг умумий ўрта таълим давлат таълим стандартлари талабларини бажариш даражаси ҳамда унга таъсир этган омилларни аниқлаш;

б) мониторинг натижаларига кўра ўқувчилар билимида аниқланган бўшлиқларни тўлдириш ҳамда таълим-тарбия жараёни сифатини оширишга қаратилган чора-тадбирларни белгилаш;

в) мониторинг натижалари, жамият, фан ва техника, технологиянинг ривожланиши билан боғлиқ зарур талаблар асосида давлат таълим стандартлари шарҳлари ва ўқув дастурларига ўзгартиришлар киритиш бўйича таклифлар тайёрлаш;

г) турли педагогик технологияларнинг қўлланилиши натижаларини ўзаро таққослаш.

Мониторинг мақсади ва вазифаларига кўра назорат ишлари қайси фанлар кесимида ва синфларда ўтказилиши аниқланади. Бунда, мониторинг жараёни билан даврий равишда барча ўқув фанларини қамраб олишни таъминлаш мақсадида бир ёки бир неча йилларга мўлжалланган режа-график тузилади [5].

Мониторинг ўтказиладиган фанлар бўйича ДТС талаблари, ўқув дастурлари ҳамда амалдаги дарсликлар мазмуни чуқур таҳлил қилинади. Ўқувчи билиши лозим бўлган билим элементлари, ўзлаштириши лозим бўлган малака ва кўникмаларнинг рўйхатлари тузилади.

Ташқи мониторинг ўтказиш учун назорат материалларини тайёрлаш ва уларни экспертизадан ўтказиш мақсадида тегишли бошқарув органлари қошида жамоатчи экспертлардан фанлар йўналишида ижодий гуруҳлар ташкил этилади.

Ҳар бир фандан ижодий гуруҳ томонидан билим, кўникма, малака ва компетенцияларни қамраб олган назорат топшириқлари (тестлар, масалалар, саволлар, диктантлар, иншоолар ва ҳ.к.) тайёрланади. Топшириқнинг мураккаблик даражаси ҳамда уларни баҳолаш мезонлари ишлаб чиқилади.

Мониторинг жараёнида бир нечта назорат турларидан фойдаланиш мумкин. Жумладан, Ёпиқ тест (жавоби танланадиган) топшириқ – савол ва унга оид 4 та муқобил жавобни қамраб олган топшириқ, Очиқ тест (ижодий ёки жавоби ёзиладиган)

топширик – ўқувчига жавоб бериш имконини берадиган савол (тўғри жавобдаги сўзлар энг кўпи билан 4 тадан ошмаслиги лозим), Ёзма иш – ўқувчидан маълум бир мавзу, қонуният, тушунча, масала ва воқеалар юзасидан ўз фикрини баён этишни, маълум бир қонуниятга асосланган формулаларни мисол ва масалалар ечишда ёзма равишда қўллашни талаб этадиган назорат тури ва бошқалар.

Тайёрланган назорат топшириқлари ва сўровномаларнинг сифати, сарф этиладиган вақтни аниқлаш мақсадида апробация ўтказилади. Апробация натижаларига кўра назорат материаллари таҳлил қилинади ва назорат топшириқлари, уни ечишга ажратилган вақтга тегишли ўзгартиришлар, қўшимчалар киритилиб, тасдиқланади ҳамда мониторинг жараёнига тайёрланади.

Ўқувчилар томонидан топшириқларни бажаришларига сарфланадиган вақт назорат материалларининг сони ва мураккаблик даражасидан келиб чиққан ҳолда белгиланади. Назорат материаллари амалдаги ўқув дастурлари асосида мониторинг ўтказиш давригача ўзлаштирилган мавзулар асосида тайёрланган бўлиб, ўқувчиларнинг шу фандан олган билим, қўникма ва малакаларини аниқлашга хизмат қилиши керак.

Мониторинг билан қамраб олиннадиган ҳудудлар, туман(шаҳар)лар ва таълим муассасаларини танлаш истиқбол режа ёки сайланма равишда репрезентатив рандомлаштирилган танлаш методи асосида амалга оширилади [3].

Мониторинг жараёнини ташкил этиш учун буйруқ асосида ишчи гуруҳлари тузилади, ҳар бир ишчи гуруҳга раҳбар белгиланади ҳамда гуруҳ фаолияти ишчи гуруҳ раҳбари томонидан ташкил этилади ва бошқарилади.

Ташқи назорат учун танланган синфларда назорат ишини махсус тайёрланган экспертлар амалга оширадilar. Улар назорат ишини ўтказишдан олдин махсус тайёргарлик гуруҳлари ёки семинарда тегишли кўрсатмалар олган бўлишлари лозим.

Экспертлар назорат ишини ўтказиш учун танланган умумтаълим муассасига бир соат олдин бориб, синф хоналари ҳолати, уларнинг жойлашуви билан танишадilar. Назорат иши бир неча синфлардан олинган тақдирда мактабнинг бир жойда жойлашган бир неча синфлари танланади.

Эксперт назорат ишини бажариш бўйича ўқувчиларга тушунча беради. Бунда эксперт назорат ишининг умумий саволлари ва уларга ажратилган умумий вақт, тест саволлари шакли ва уларни жавоб варақасига киритиш тартиби бўйича тушунтириш ишларини амалга оширади.

Эксперт ўқувчилар барча маълумотларни тушунганликларига ишонч ҳосил қилгандан сўнг улар назорат иши саволларига жавоб беришларини бошлашларига рухсат беради ва синф доскасига назорат иши вақтининг бошланиши ва тугалланишини ёзиб қўяди.

Ҳар бир фандан ўтказилаётган ёзма ишларни бажариш учун уларнинг мураккаблиги ва ўқувчилар ёшини ҳисобга олган ҳолда вақт берилади.

Шундан кейин ўқувчилар назорат ишини бажарадилар. Ушбу даврда ўқувчиларнинг бир-бирлари билан мулоқот қилишлари, саволлар китоби ёки жавоблар варағини алмаштиришлари, ёрдамчи воситалардан фойдаланишлари тақиқланади.

Ўқувчиларда назорат ишини ўтказиш жараёнида савол туғилиб қолган ҳолларда улар экспертга мурожаат қиладilar ва ундан жавоб оладilar.

Назорат ишини ўтказиш жараёнида фан ўқитувчиси ҳам иштирок этиши мумкин. Фан ўқитувчиси охириги партада кузатувчи сифатида ўтиради, лекин унинг мазкур жараёнга қатнашиши тақиқланади. Ўқувчилар билан бирга фан ўқитувчиси ҳам назорат ишининг бир нечта вариантларига жавоб бериши мумкин.

Назорат иши ўтказилгандан кейин ўқувчиларга 10 дақиқалик танаффус берилади. Кейин ўқувчилар, ўқитувчилар ва мактаб раҳбарлари олдиндан тайёрланган сўровнома (анкета)ларни тўлдирадilar. Сўровномаларни тўлдириш учун 10-15 дақиқа вақт берилади.

Ички назорат тасдиқланган режага кўра назорат ўтказиладиган синфдаги ўқувчилар тайёргарлик кўриб қилишлари учун бир кун олдин огоҳлантирилади.

Умумтаълим муассасида ташкил этилган мониторинг гуруҳи раҳбари томонидан энг камида 2 та вариантдан иборат назорат материаллари назорат ишлари бошланишидан 10 дақиқа олдин олиб қилинади ва мониторинг гуруҳи раҳбари ёки аъзолари томонидан назорат ишлари олинади.

Назорат иши бажарилгандан сўнг, ўқувчиларнинг ишлари эксперт томонидан йиғиб

олиналиди ва барча ўқувчилар гувоҳлигида алоҳида конвертга солиналиди ва муҳрланади. Сўнг конвертлар мониторинг гуруҳи раҳбарига топширади. Ички назорат ишлари натижалари умумтаълим муассасасида ташкил этилган мониторинг гуруҳи аъзолари томонидан текширилади. Ички назорат ишларини ўтказишда мактабнинг ички имкониятларидан келиб чиқиб химия, физика, биология информатика ва бошқа амалий фанлардан назоратнинг амалий турларидан фойдаланиш тавсия этилади.

Назорат ишлари ўтказилгандан сўнг улар махсус тайёрловдан ўтган ўқитувчилардан ташкил топган гуруҳ аъзолари томонидан текширилади. Мониторинг натижалари ҳолислигини таъминлаш мақсадида махсус гуруҳга бетараф ўқитувчилар киритилади. Назорат иши ёпиқ тест топшириқларидан иборат бўлса, текшириш жараёни компьютер дастури ёрдамида амалга оширилади. Бошқа турдаги топшириқлар амалиётчи ўқитувчилар томонидан олдиндан тайёрланган баҳолаш мезонлари асосида текширилади. Назорат ишларининг натижаларига компьютер дастури ёрдамида ишлов берилади ва тегишли маълумотлар тайёрланади. Тайёрланган маълумотлар асосида таҳлилий маълумотнома тайёрланади, жорий натижалар аввалгилар билан таққосланади, муайян ўқув фанидан, муайян синфдаги, туман ва вилоят бўйича ўқиш сифатининг динамикаси ва ривожланиши аниқланади.

Ўқувчилар билимига, ўқитиш сифатига таъсир этувчи омилларни аниқлаш, самарали ва тўғри бошқарув ечимларини топиш мақсадида ўқувчилар, фан ўқитувчилари, мактаб раҳбарлари ва ота-оналардан сўровномалар олинади.

Ўқитиш сифатига таъсир этувчи омиллар шартли равишда 3 гуруҳ бўлинган ҳолда ўрганилади:

1-гуруҳ: Таълим муассасасида яратилган шарт-шароитлар билан боғлиқ омиллар;

2-гуруҳ: Таълим муассасаси педагог кадрларининг (раҳбарлари, ўқитувчилар, методбирлашма раҳбарлари ва бошқ.) касбий маҳорати ҳамда уларга кўрсатилаётган методик ёрдам сифатига боғлиқ омиллар;

3-гуруҳ: Ўқувчиларнинг қобилияти, иқтидори, қизиқишига ва оилада яратилган шароит, муҳитга боғлиқ омиллар [6].

Натижалар ва аниқланган барча омиллар таҳлил этилади, улардан муайян ҳудуд, туман(шаҳар) ёки мактабга тегишли бўлган асосийлари аниқланади, улар асосида ҳулосалар чиқарилади. Педагог ходимлар ва фан ўқитувчилари учун методик тавсия, қўлланма ва йўриқномалар, қарор ва буйруқлар ишлаб чиқилади. Ўқув жараёнининг моддий негизини мустаҳкамлаш, ўқитувчилар малакасини ошириш (мавзули педагогик кенгашлар, семинарлар, очиқ дарсларни ўтказиш, услубий ишларни такомиллаштириш ва бошқалар) чора-тадбирлари кўрилади.

Мониторинг бир кунлик назорат бўлмасдан, тизимли, узвий, узлуксиз амалга ошириладиган кузатувдан иборат бўлиши шарт.

Ўқитиш сифати учун ДТС ва ўқув дастурлари талаблари асосий кўрсаткич ҳисобланади. Мониторинг — фақат ДТС ва меъёрларнинг бажарилишини аниқловчи, назорат қилувчи механизм бўлиб қолмасдан, илм-фан тараққиёти, жамиятдаги эҳтиёж ва талаблари асосида ДТС, ўқув дастурлари ва режаларга тегишли ўзгартиришлар киритиш учун асос бўладиган таклифларни тайёрлашга хизмат қилиши лозим.

Таълим сифати мониторинги моделини ишлаб чиқишда ўқувчиларнинг оилавий шароитлари, ўқитувчиларнинг тайёргарлик даражаси ва касб маҳорати, мактаб раҳбариятининг таълим-тарбия жараёнини самарали ташкил этиш соҳасидаги фаолияти, мактабларда фан методбирлашмаси ва методика кенгашлари фаолияти, моддий-техник база ва улардан самарали фойдаланиш ҳолати, таълим муассасаларининг моддий-техник базаси, ўқитувчиларга кўрсатилаётган методик ёрдам ва улар малакасини ошириш сифатига боғлиқ омиллар аниқланиб, таълим-тарбия жараёнини сифатли ташкил этиш параметрлари белгиланади. Бу эса ўқувчиларни интеллектуал, маънавий-ахлоқий жиҳатдан ривожлантиришга қўмақлашади.

Хулоса қилиб айтганда, таълим сифати кўрсаткичлари тизимидаги: таълим-тарбия жараёнининг натижавийлиги; соғлом ва хавфсиз таълим муҳити; оила, маҳалла, таълим муассасаси ҳамда кенг жамоатчилик ҳамкорлиги; таълимнинг инклюзивлиги; таълимда гендер сезgirлик принципларининг таъминланиши ўқув-тарбия жараёни самарадорлигини кафолатлайди ва халқ таълими тизими раҳбарлари томонидан ушбу жараёнга масъулият билан ёндошишни талаб этади.

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 28 февралдаги «2022 — 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясини «Инсонга эътибор ва сифатли таълим йили»да амалга оширишга оид давлат дастури тўғрисида»ги ПФ-27-сон Фармони.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 29 апрелдаги «Ўзбекистон Республикаси халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида»ги ПФ-5712-сон Фармони.
3. Аҳлидинов Р.Ш. Социально-педагогические основы управления качеством общего среднего образования.: Автореф. дис. д-ра пед. наук. – Ташкент, 2002. – 44 с.
4. Бахмутский А. Е. Мониторинг школьного образования: проблемы и решения. - Санкт-Петербург : КАРО, 2007. – 164 с.
5. Бурдакова О.П. Мониторинг как механизм управления качеством образования школьников/ О.П. Бурдакова // Управление качеством образования. - 2007. - №3. - С.53-69.
6. Каримов Р.Қ. Умумий ўрта таълим давлат таълим стандарти мониторингини таъминлашнинг педагогик асослари. Пед. фан. ном. ... дисс. автореф. – Т., 2006. – 22 б.